

References

1. Honcharenko, S. U. (2012). Pedagogichni zakony, zakonomirnosti, pryntsyipy [Pedagogical laws, regularities, principles]. Rivne: Volynski oberehy.
2. Danylenko, L. I. (2004). Upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Management of innovative activity in general educational institutions]. Kyiv: Milenium.
3. Maslov, V. I. (2007). Naukovi osnovy ta funktsii upravlinnia ZNZ [Scientific fundamentals and functions of the management of the in general educational institutions]. Ternopil: Aston.
4. Pikelna, V. S. (2004). Upravlinnia shkoloiu [School management]. Kharkiv: Vydav. hr. "Osnova".
5. Riabova, Z. V. (2017). Zakonomirnosti ta pryntsyipy marketynhovoho upravlinnia sotsialno-pedahohichnymy systemamy [Regularities and principles of marketing management of social-pedagogical systems]. Pisliadyplomna Osvita v Ukraini, 1, 46-50, 51-52.

Ольга Володимирівна Просіна, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Ольга Владимировна Просина, кандидат педагогических наук, ведущий научный сотрудник лаборатории внешкольного образования Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Olha Prosina, Leading Researcher in Laboratory of Out-of-School Education of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Pedagogics

УДК 373.5.015.311:502/504

О. Л. Пруцакова, м. Київ

СУТНІСТЬ І ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті акцентується значимість і необхідність екологізації освітнього простору у час екологічної кризи, виокремлюються основні наукові підходи до розуміння сутності екологізації, її особливості у освітньому процесі, роль у сталому розвитку суспільства. Визначаються поняття "освітній простір", "екологієорієнтований освітній простір", сформульовано й обґрунтовано

педагогічні умови створення еколого-орієнтованого простору сучасного загальноосвітнього навчального закладу,

Ключові слова: *екологізація, освітній простір, еколого-орієнтований освітній простір, екологічна компетентність, освіта сталого розвитку.*

Екологічні проблеми різних рангів стали невід'ємною ознакою сьогодення. Проблема корениться у могутній та безкомпромісній традиції підкорення природного оточення відповідно до потреб виживання та задоволення. В результаті сформувались і залишаються домінуючими об'єктні відносини з довкіллям, де уникають як усвідомлення власних впливів, так і відповідальності за власні дії. Традиційні стратегії і стереотипи взаємодії з природою виявляються як у культурних антропоцентричних традиціях і цінностях, так і в освітніх контекстах.

Однак, усвідомлення екологічної кризи відбувається радше на науковому рівні, а не педагогічно-практичному. Принаймні, принципових змін в українській екологічній освіті не відбулося, незважаючи на значне розширення законодавчої бази, розробки інтегруючих курсів, навчальної, методичної, популярної літератури екологічної тематики.

Але цілком логічно, що вплив зміненого середовища є непересічним чинником формування сучасних тенденцій розвитку, особливостей індивідуальної і масової екологічної свідомості, способів мислення, якими оперує свідомість, і зрештою, поведінки особистості. А від стратегій останньої значною мірою залежить, відповідно, й подальші зміни у довкіллі. Тож, створення екологічно дружнього й безпечного шкільного середовища та еколого-орієнтованого освітнього простору, в якому живе школяр, має виступати одним із завдань сучасної освіти, шляхом реалізації й інтродукції до суспільного життя принципів сталого розвитку, полем вияву його екологічної компетентності.

І хоча проблеми взаємодії школи і середовища неодноразово піднімались педагогічною наукою і практикою, середовищний підхід у радянській педагогіці і психології мав радше констатувальний характер, аніж синтезувальний, формуючий. Йдеться про те, що у більшості досліджень співвідношення освіти (виховання) і середовища розглядалося переважно з

позицій врахування впливу середовища на навчально-виховний процес. Проте, власне організація середовища, сприятливого для виховання школярів, процес не менш значущий.

Пізнавально-виховні моделі сучасної школи мають враховувати середовищний підхід. Він дає можливість відійти від лінійності мислення, директивної трансляції абсолютних істин, притаманних класичному етапу освіти, та звернутися до розвитку цілісного сприйняття світу. В умовах кросскультурних середовищ і культурного розмаїття, багатоманітності способів пізнання особистість має можливість самостійно вибудовувати уявлення про реальність. При цьому змінюється позиція педагога – з транслятора готових знань на організатора освітньої діяльності учня. Учні ж мають стати свідомими, відповідальними суб'єктами освіти, спроможними спланувати та реалізувати проект власного життєвого шляху, спираючись на екологічні цінності та усвідомлення своєї місії у добу екологічної кризи. “Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року” визначає, що стрижневим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє. Відповідно, стратегія розвитку національної системи освіти повинна формуватися адекватно сучасним інтеграційним і глобалізаційним процесам, вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, що забезпечить стійкий рух та розвиток України у першій чверті XXI століття, інтегрування національної системи освіти в європейський і світовий освітній простір.

Актуальність організації і екологізації освітнього простору зумовлена й інтенсивним формуванням інформаційного простору, що також відіграє освітню роль і суттєво доповнює цілеспрямований педагогічний вплив навчальних закладів тенденціями горизонтальної інтеграції у суспільстві й освіті, що надає ознак відкритої динамічної системи усьому навчально-виховному процесу (зокрема, шкільному).

Екологізація освітнього простору базується на принципі екологічного імперативу (М. Моїсєєв); законі вивищення потреб (О. Здравомислов, Д. Фельдштейн); принципі гуманістичної спрямованості й інструментальної конструктивності, що передбачає реальне слідування прогресивним і гуманістичним ідеалам і цілям у справах і вчинках (В. Загвязинский). Основними методологічними ідеями дослідження також

стали: ідея про особистісно орієнтовану парадигму виховного процесу І. Беха; теорія про зону найближчого розвитку Л. Виготського; індивідуального розвитку особистості І. Кона, типологія суб'єктивних ставлень до природи та їх динаміка в процесі онтогенезу (С. Дерябо, В. Ясвін). Ці ідеї забезпечують узгодження чинників зовнішнього педагогічного впливу на формування внутрішніх якостей учнів, спонукають і мотивують до самопізнання, самооцінки та самовдосконалення, визначають екологічні цінності як основу формування особистості екоцентричного типу.

Поняття “екологізація”, що у контексті сталого розвитку суспільства є соціально значимим та інтуїтивно зрозумілим терміном, має неоднозначне тлумачення. Наприклад:

Екологізація – послідовне впровадження ідей збереження природи і стійкого навколишнього середовища у сфері законодавства, управління, розробки технологій, економіки, освіти тощо.

Екологізація – це орієнтований на збереження та покращення якості природного середовища процес послідовного впровадження систем технологічних, управлінських, юридичних та інших рішень, що дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів і знижувати антропогенне навантаження на природне середовище.

Екологізація – це не лише позначення феномена, відкритого представниками природничих наук для захисту біосфери від антропогенного впливу, але й конкретизоване впровадження екологічних вимог у різні сфери життєдіяльності людини.

Екологізація – поняття, що розкриває процес проникнення екологічного підходу, екологічних принципів у різні види і сфери життєдіяльності людей. Суть цього феномена в науці полягає у виявленні і дослідженні зв'язків, що існують між об'єктом вивчення тієї чи іншої природничої чи соціально-економічної науки і природним середовищем [5].

Екологізація – це процес зміни свідомості, що виражається у переосмисленні зв'язків між природою, людиною, суспільством і культурою у бік визнання безумовної відповідальності стосовно природи і турботи про неї.

Уточненню поняття “екологізація” сприяють терміни, що визначають його застосування в окремих галузях. Так, еколо-

гізація науки – все ширша участь різних наук у вирішенні екологічних проблем, а екологізація споживання – зміна переваг споживачів на користь екологічно чистої продукції і товарів проти тих, що забруднюють довкілля [2].

Так, на думку Н. Реймерса, загальна екологізація виявляється у різнобічному, системному підході до об'єктивного світу і глибшому усвідомленні ролі природи в житті людини [6]. Це проникнення екологічних ідей у всі сфери суспільного життя. Екологізація – актуалізує Н. Реймерс – розрахована на збереження можливості існування і розвитку довгого ланцюга поколінь людей в межах закону єдності природа – організм і правила відповідності умов середовища генетичній приреченості організму. В довгостроковій перспективі він охарактеризував екологізацію, як шлях суспільного розвитку, що визначається глобальними екологічними обмеженнями.

В. Максаковський теж розглядає людину в нерозривному зв'язку з середовищем: “Екологізація, ... також характерна для всього міждисциплінарного комплексу наук, який досліджує взаємодію суспільства, виробництва і навколишнього середовища або екорозвиток“ [4, с. 45].

Отже, у всіх випадках під екологізацією розуміють процеси, пов'язані з оптимізацією і гармонізацією відносин між людиною і природою. Це – процеси впровадження екологічних ідей і цінностей у різні сфери людської діяльності, пов'язані з оптимізацією і гармонізацією відносин між суспільством і природою, зміни, що виникають у духовному і матеріальному житті суспільства й особистості в умовах екологічної кризи як радикальної трансформації буття.

У радянський період поняття екологізації освіти розумілось дещо спрощено і радше демонструвало технологічні підходи до збереження та раціонального використання природних багатств. Так, І. Герасимов обґрунтовував поняття “екологізація” як “сукупність методів і засобів оптимізації природокористування...” [1, с. 33].

Екологізацію освітнього простору вважаємо системою заходів, спрямованих на забезпечення пріоритетності екологічних ідей і цінностей у процесі формування особистості. Екологізація освітнього простору відбувається через інтродукцію до комунікативного поля школяра системи інтелектуально-, морально- і поведінковоспрямованих засобів і продук-

тів, застосування яких забезпечує пріоритетність екологічних ідей та імперативів у процесі формування особистості школяра, зростання екологічної доцільності у її діяльності.

Сучасні процеси екологізації освіти теж іноді містять спрощене розуміння цього процесу. Так, часто під “екологізацією освіти” розуміють механічне насичення її змісту природоохоронним матеріалом. Також небезпечною стала тенденція впровадження в зміст шкільних предметів надміру фактів негативного впливу людини на навколишнє середовище. Зрозуміло, що це відбувається, насамперед, внаслідок транслювання манери “Меж зростання”, аналітичних результатів Римського клубу та загальноалармістського стилю подання екологічної інформації. Зокрема, не тільки ЗМІ наводять численні приклади негативної взаємодії, але й деякі педагоги звертають увагу на насичення “негативом” шкільної літератури. Це призводить до того, що замість мотивування до захисту середовища, школярі переконуються у безвиході ситуації, загалом – у неспроможності збалансованого споживання і невідворотності екологічної катастрофи.

Надзвичайно важливим є інформування учнів про проблеми, що підкріплюється відомостями про можливість і шляхи вирішення цих проблем. “Якщо діти не бачать позитивних прикладів вирішення проблем, якщо освіта не даватиме їм можливості знайти власний досвід вирішення екологічних проблем на рівні своєї сім’ї, своєї школи, своєї місцевості – це привезде до апатії, зневіри у власні сили, зниженню соціальної активності. Отже, в екологічній освіті...повинні бути збалансовані “світлі” і “темні” аспекти проблеми стану і охорони навколишнього середовища...”, – вважає В. Калінін [3, с. 40].

Словосполучення “освітній простір” теж зустрічається у педагогічних виданнях. Навіть у державних документах воно теж вживається як інтуїтивно зрозумілий термін, що допомагає краще передати цілісність дійсності. Освітнім простором вважаємо спеціально організовану відкриту динамічну систему синергетично об’єднаних змісту, технологій і взаємодій, створену з метою формування особистості певного соціально-культурного типу. Освітній простір може об’єднувати середовища і виходити за межі навчального закладу, поєднуючи як навчальні, так і суспільно-інформаційні впливи.

На перетині “освітнього простіру” і “екологізації” організовується “еколого-орієнтований освітній простір” – результат успішної екологізації освітнього простору. Це – спеціально організована відкрита динамічна система коеволюційного змісту і цінностей, гуманістично спрямованих розвивальних технологій та суб’єкт-суб’єктних взаємодій, що перебувають у синергетичній єдності й спрямовані на формування особистості екоцентричного типу. Він виступає системоутворюючим чинником становлення екологічної компетентності учнів, продуктивним способом залучення суб’єктів освітнього процесу до екологічної діяльності, регулятором екологічної поведінки. Це система факторів розвитку й умов формування екологічної культури особистості, від рівня якої залежать рівень споживання й стан навколишнього середовища.

Екологізація освітнього простору й створення його еколого-орієнтованого різновиду у сучасній загальноосвітній школі є успішною за умов:

1. *Екологізації навчально-виховного процесу.* Це може відбуватись у системному поєднанні змісту, доповненого компетентнісно-орієнтованою, побутово-повсякденною екологічною проблематикою та спеціальним створенням візуально-предметного середовища ЗНЗ. Екологізація навчально-виховного процесу здійснюється у середовищі, де освітні траєкторії і комунікативні структури означені найбільшою постійністю. Навчальне – найрегламентованіше і найконтрольованіше освітнє середовище. Його екологізація відбудеться через забезпечення відповідної орієнтованості змісту навчальних предметів (інтрузія й інтеграція екологічної інформації компетентнісного характеру у програмне забезпечення з обов’язковим відображенням вимог до екологічної діяльності у переліку навчальних досягнень учнів); упровадження відповідних спецкурсів екологічного змісту й інтегрованого характеру з тематики сталого споживання, змін клімату, збереження біорізноманіття, екологічної безпеки; здійснення спеціальної інтерактивної підготовки вчителів до впровадження особистісно орієнтованих за характером, інтерактивних за формою, рефлексивних за спрямованістю форм і методів навчально-виховного процесу.

2. *Взаємодії школярів з природою.* У ній має акцентуватись інформаційний та емоціє-генеруючий потенціал природного

середовища, що спонукає школярів до глибшого розуміння зв'язків у довкіллі через безпосередні контакти із природними об'єктами. Взаємодія з природним середовищем є у повсякденні явищем радше періодичним чи регулярним, аніж постійним. Небуденність і нерегламентованість взаємодії з природою підтримують у школярів відчуття подиву й свята, створюють сприятливий емоційний клімат, підґрунтя як для спілкування з природою, так і для продуктивності інших еколого-виховних просторових впливів. Взаємодія з природою буде ефективною, якщо відбуватиметься з елементами обґрунтованої спонтанності, враховуватиме як головну, так і периферійну середовищну інформацію, символічне та психологічне значення природи і забезпечуватиме як гармонійний особистісний розвиток учнів, так і збереження навколишнього середовища. Взаємодія з природними об'єктами формує екологічну компетентність школярів, надає практичне поле застосування набутих знань, формує емоції й риси співчуття, захоплення, жалю чи захвату, що сприяє задоволенню їх емоційного "голоду".

3. *Налагодження міжособистісного спілкування та соціального партнерства.* Саме вони забезпечують реалізацію ціннісно-сислової єдності впливів – умови функціонування простору. Ця єдність і узгодження досягається завдяки комунікації і спільній екологічній діяльності всіх вікових ланок школи та інших суб'єктів – родин, громади тощо. Розвинуті комунікації з поза-шкільними та поза-освітніми структурами збагачують освітній простір. Участь школярів у програмах і проектах не лише урізноманітнює їх діяльність, а й надає їм відчуття корисності, соціальної значущості, вчить працювати у групі, сприяє розвитку комунікативних умінь. Екологізація освітнього простору відбуватиметься через практику спільного прийняття рішень із соціальними партнерами та узгодженої відповідальності за вирішення екологічних проблем. Соціальне партнерство є ефективним, якщо із соціальних стосунків суб'єкт-суб'єктна взаємодія транслюватиметься й на відносини "людина – природа". Обговорення й інші комунікації з екологічної проблематики є засобом створення екологічно орієнтованого простору. Існування простору і середовища можливе лише за умови ефективної комунікації, адже саме вони об'єднують окремі компоненти і чинники у синергетично організовану цілісність. Міжособистісне спілкування,

виступаючи умовою організації простору, є ефективним і успішним, якщо транслюється не лише з дорослого середовища (вчителі, батьки), а й від однолітків чи соціальної групи людей, рівних за певними ознаками. Характер спілкування на екологічні теми має бути неформальним і спрямованим як на інформування, так і на трансляцію ставлень, цінностей, ідеалів і способів дії.

Екологізація освітнього процесу в школі створює особливе освітнє середовище, що характеризується інтегрованістю екологічної проблематики у зміст навчально-виховного процесу, організацією позаурочної діяльності зі збереження довкілля і комунікацій на екологічні теми, участі в екологічній практичній діяльності, ціннісно-смысловим узгодженням діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу. Лише знання, сприйняті особистістю, емоційно пережиті нею, здатні змінити її внутрішній світ і вплинути на її поведінку в сьогоденні і майбутньому. У процесі екологічної освіти важливо виявити естетичну значущість природи для людини, оцінити її як джерело творчого початку, оскільки емоційне сприйняття природи, її величі і краси збагачує внутрішній світ та послаблює деструктивне начало людської діяльності.

Література

1. Герасимов И.П. Советская конструктивная география / И.П. Герасимов. – М. : Наука, 1976. – 342 с.
2. Застело А.О. Екологізація освітньої взаємодії / А. О. Застело // “Періодичне видання” Вісник Одеського національного університету. Психологія. – 2012. – Т. 17, Вип. 9. – С. 90-97.
3. Калинин В. Формула экологического образования / В. Калинин // Евразия. Природа и люди. – 1997. – № 6. – С. 39-40.
4. Максаковский В.П. О сквозных направлениях в школьной географии / В.П. Максаковский // География в школе. – 1998. – № 1. – С. 45-50.
5. Морозова Н.В. Экологизация образования как средство формирования экологической культуры / Н.В. Морозова // Фундаментальные исследования. – 2012. – № 3 (часть 2). – С. 300-304.
6. Экологический энциклопедический словарь. – Издательство “Ноосфера”, Москва. – 2006.

О.Л. Пруцакова

Сущность и педагогические условия экологизации образовательного пространства

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9 ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье акцентируется значимость и необходимость экологизации образовательного пространства во время экологического кризиса, обозначаются основные научные подходы к пониманию сущности экологизации, ее особенности в образовательном процессе, роль в устойчивом развитии общества. Определяются понятия “образовательное пространство”, “эколого-ориентированное образовательное пространство”, сформулированы и обоснованы педагогические условия создания эколого-ориентированного пространства современного общеобразовательного учреждения.

Ключевые слова: экологизация, образовательное пространство, эколого-ориентированное образовательное пространство, экологическая компетентность, образование устойчивого развития.

O.L. Prutsakova

Essence and Pedagogical Conditions of Educational Education

Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (9 Berlynskooho Str., Kyiv, Ukraine)

The article emphasizes on the importance and necessity of ecologization of the educational space during the ecological crisis. The author highlights the main scientific approaches in terms of understanding the essence of ecologization, its peculiarities in the educational process, as well as the role in the sustainable development of society. The concepts of “educational space”, “ecologically-oriented educational space” have been defined. Pedagogical conditions for creation of ecologically-oriented space of contemporary educational institution have been formulated and proved.

Keywords: ecologization, educational space, ecologically-oriented educational space, ecological competence, formation of sustainable development.

References

1. Gerasimov, I. P. (1976). Sovetskaia konstruktivnaia geografiia [Soviet constructive geography]. Moscow: Nauka.
2. Zastelo, A. O. (2012). Ekolohizatsiia osvithoi vzaiemodii [Ecologization of educational interaction]. In Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Psykholohiia: Vol. 17, Iss. 9 (pp. 90-97).

3. Kalinin, V. (1997). Formula ekologicheskogo obrazovaniia [Formula of environmental education]. *Evraziia. Priroda i Liudi*, 6, 39–40.
4. Maksakovskii, V. P. (1998). O skvoznykh napravleniakh v shkolnoi geografii [On Cross-cutting directions in school geography]. *Geografii v Shkole*, 1, 45–50.
5. Morozova, N. V. (2012). Ekologizatsiia obrazovaniia kak sredstvo formirovaniia ekologicheskoi kultury [Ecologization of education as a means of forming an ecological culture]. *Fundamentalnye issledovaniia*, 3 (part 2), 300-304.
6. *Ekologicheskii entsyklopedicheskii slovar* [Ecological Encyclopedic Dictionary]. (2006). Moscow: Izdatelstvo “Noosfera”.

Пруцакова Ольга Леонідівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Пруцакова Ольга Леонидовна, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник лаборатории внешкольного образования Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Olha Prutsakova, Leading Researcher of Laboratory of Out-of-School Education of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Pedagogics, Senior Researcher

УДК 37:808.56-053.4:75

В. В. Рагозіна, м. Київ

БЕСІДА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ СПРИЙМАННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ ТВОРІВ ЖИВОПИСУ З ДІТЬМИ: ТИПИ І ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД

У статті актуалізується проблема важливості і необхідності забезпечення спілкування дітей дошкільного віку з творами живопису різних жанрів в умовах дошкільного навчального закладу. Доведено, що одним із вагомих інструментів у цьому процесі є бесіда. Автор аналізує типи бесід, які використовуються в освітній дошкільній практиці (вступна, мистецтвознавча, монографічна, евристична, творча, фасилітована), розкриває специфіку їх використання під час організації сприймання і обговорення художніх творів з дошкільниками та на прикладах показує, як конструюються питання різних типів.